

EINES NORMATIVES PER A L'ENSENYAMENT
DE LA GRAMÀTICA

MARIA JOSEP CUENCA

Institut d'Estudis Catalans / Universitat de València

Resum

En aquest article presentem els principis, els components i les utilitats de les noves gramàtiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Després d'oferir una panoràmica sobre les noves obres normatives de l'IEC, passem a descriure les obres de referència més adequades per a l'ensenyament: la *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (GEIEC, 2018), versió reduïda de la *Gramàtica de la llengua catalana* de 2016 i concebuda com a gramàtica en línia, i *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana* (GBU, 2020; en línia 2022), versió més simplificada orientada a la resolució ràpida de dubtes normatius i d'ús. A més, parlem dels glossaris de GEIEC i GBU com a eina didàctica i del *Glossari de termes gramaticals* (<https://cit.iec.cat/GTG>, 2020), obra independent que amplia els glossaris que funcionen com a elements auxiliars de les gramàtiques. Finalment, oferim guies per a interpretar i aplicar didàcticament les gramàtiques des del punt de vista prescriptiu i tenint en compte la variació funcional i geogràfica.

Paraules clau: gramàtica normativa, Institut d'Estudis Catalans, descripció i prescripció, terminologia gramatical

TOOLS FOR TEACHING PRESCRIPTIVE
CATALAN GRAMMAR

Abstract

This paper presents the principles, components and utilities of the new grammars published recently by the Institut d'Estudis Catalans (IEC). After an overview of the new normative works by the IEC, the reference works best suited to educational contexts are

described, namely, the *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (GEIEC, 2018), an abbreviated version of IEC's 2016 Grammar conceived as an online reference work, and the *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana* (GBU, 2020; published online 2022), a more simplified version intended to enable users to quickly resolve their questions and doubts about correct usage. In addition, both the GEIEC and the GBU include glossaries, which are the base of the *Glossari de termes gramaticals* (<https://cit.iec.cat/GTG>, 2020); all three glossaries can also serve as tools for teaching. Finally, some guidelines to interpret and apply these grammar reference books in the classroom are offered, taking into account not only their prescriptive dimension but also the functional and geographical variations they encompass.

Keywords: normative grammar, Institut d'Estudis Catalans, description and prescription, grammatical terminology

INTRODUCCIÓ¹

L'ensenyament de la gramàtica és un tema clàssic que continua plantejant dubtes quant a l'enfocament i la selecció de continguts. Després d'anys sense obres de referència actualitzades, actualment comptem amb una sèrie de recursos, en paper i digitals, sovint en tots dos formats, que faciliten la consulta d'aspectes gramaticals, especialment pel que té a veure amb la descripció i la normativa de la llengua. En aquesta presentació, ens centrarem en les noves gramàtiques de l'IEC i altres recursos relacionats que són obres de referència per a l'ensenyament.

De manera general, cal tenir en compte que el portal de recursos de l'IEC (<https://www.iec.cat/llengua/recursos.asp>) conté una gran quantitat de recursos lèxics i gramaticals consultables, inclo-

1. Vull agrair a Judit Feliu i Cristina Guirado el seu ajut i dedicació en la realització i posada en línia de la GEIEC, la GBU i el GTG i en les presentacions respectives, que són a la base d'alguns dels continguts que apareixen a continuació.

ent-hi les gramàtiques i l'ortografia de l'IEC. A més, el portal Optimot, i en concret les fitxes d'Optimot, forneixen respostes clares i directes a algunes qüestions gramaticals actualitzades a la nova gramàtica.

LES NOVES GRAMÀTIQUES DE L'IEC: CONTEXT GENERAL

Fins al 2016 la normativa gramatical del català era la *Gramàtica catalana* de Pompeu Fabra (1918), que l'IEC va assumir com a pròpia i va reeditar, ampliada, set vegades fins al 1933. Hi ha alguns documents posteriors sancionats per l'IEC, en especial els documents de l'estàndard oral (IEC 1999a, 1999b), els quals no deixen de ser aproximacions parcials a la norma i intents d'adaptar-la a una realitat canviant mentre s'elaborava la nova gramàtica. El fet és que el català ha passat a ser una llengua d'ús ple en aquests anys. I ho ha fet amb un recorregut complex i irregular, una mena de salt, gairebé al buit, des de la normativització del primer terç del segle xx fins a la normalització que s'inicia amb el nou període democràtic a partir del 1978, per posar una data, amb un període d'ombres, censura i repressió enmig corresponent a la dictadura de Franco (cfr. Rafanell 2020a, 2020b).

El 2016 veu la llum, després de 20 anys de tasques preparatòries, de discussió i d'aprovació, la *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC) i, separatament, també l'*Ortografia catalana* (OIEC). Abans de l'acabament efectiu d'aquestes obres, la Secció Filològica es va plantejar la necessitat de fer una versió simplificada de la GIEC i el 2015 va posar en marxa el projecte de la gramàtica essencial de la llengua catalana, sota la meua direcció, que ha culminat amb tres treballs: la *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (GEIEC 2018), versió reduïda de la GIEC i adaptada per a la consulta en línia (<https://geiec.iec.cat>), la *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana* (GBU, en paper i en línia: <https://gbu.iec.cat>, 2019/2022), versió reduïda de la GEIEC orientada a la resolució ràpida de dubtes normatius i d'ús per a aquelles persones que busquen un format més tradicional en paper i, com a complement d'aquestes, el *Glossari de*

termes gramaticals (<https://cit.iec.cat/GTG>, 2020).² Les obres en paper van ser digitalitzades al juny del 2022.

La interrelació de les obres gramaticals de l'IEC es pot representar com segueix:

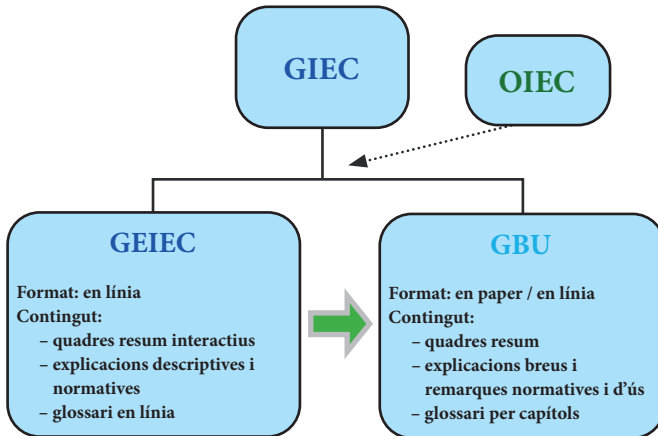

FIGURA 1. Relació entre les obres gramaticals de l'IEC

Les tres gramàtiques són complementàries i s'ajusten a perfils d'usuari (o de cerca) diferents, que podem definir a partir dels objectius de cada obra i el nivell d'especialització que representen.

- a) La GIEC (2016) és una gramàtica que descriu d'una manera exhaustiva la realitat del català com a base per a la codificació gramatical. (nivell especialitzat)
- b) La GEIEC (2018) és una nova formulació de la GIEC per a fer-la accessible a un públic més general, tant pel que fa al contingut com a la forma d'expressió d'aquest, i facilitar-ne la consulta a través d'internet. (nivell general)
- c) La GBU (2019) és una gramàtica de consulta adaptada a un usuari amb coneixements gramaticals generals que vol resoldre dubtes en l'ús. (nivell divulgació)

2. Sobre els antecedents i el desenvolupament del projecte, es pot consultar Cuenca (2020: apartat 2).

La GIEC és una obra de gran envergadura i detall, mentre que la GEIEC i la GBU són obres més adaptades a l'ensenyament, per la qual cosa aquest treball se centrarà en aquestes dues versions.³ Ambdues versions segueixen quatre principis generals de simplificació, que s'apliquen en un grau progressivament major: a) resum i reorganització dels continguts, b) simplificació expositiva, c) simplificació terminològica i d) simplificació de les marques normatives i descriptives (vegeu tb. Cuenca 2022: apartat 3).

- a) *Resum i reorganització dels continguts.* S'han eliminat o resumit informacions no essencials, com ara les corresponents als capítols de conceptes bàsics de la GIEC (capítols 1, 6 i 13), que s'han integrat en altres punts i sobretot en el glossari. A més, s'han unit alguns aspectes que apareixien separats en la GIEC (per exemple, les vocals i la síl·laba) i s'ha simplificat l'estructura dels apartats i la llargària d'apartats i capítols. Si la GIEC té 35 capítols amb subapartats de fins a 5 dígits, la GEIEC té 32 capítols amb subapartats de fins a 3 dígits (capítol, apartat i subapartat) i la GBU s'estructura en 40 capítols breus (entre 5 i 21 pàgines amb una mitjana de 14 pàgines) i només un nivell d'apartat. En conjunt, la GEIEC representa aproximadament la meitat de l'extensió de la GIEC i la GBU aproximadament un terç, això sense perdre informacions descriptives i normatives importants. Com a mostra de la reorganització i simplificació de continguts, la figura 2 compara l'índex de la GIEC (cap. 23) i la GEIEC (cap. 19) del capítol dedicat a les passives i construccions relacionades.
- b) *Simplificació expositiva i elements de suport.* S'ha treballat la manera de presentar la informació, mantenint el contingut i el to general de la GIEC. S'ha donat una major visibilitat a la normativa en l'exposició i gràficament. En aquest punt, els quadres resum, que esquematitzen i exemplifiquen tota la informació, com explicarem després, tenen una funció de síntesi i estructuradora de tota l'explicació posterior, que permet resoldre dubtes d'una manera molt directa i ampliar la informació, si cal, de manera progressiva. El suport terminològic (glossari i també paraules clau de capítol, en la GEIEC) ajuden a la interpretació del contingut.

3. Sobre les característiques de la GIEC, vegeu-ne la presentació en paper i en línia (<https://giec.iec.cat/introduccio>) i l'article de Pérez Saldanya i Rigau (2018).

GIEC, cap. 23	GEIEC, cap. 19
23.1. INTRODUCCIÓ	19.1. INTRODUCCIÓ
23.2. LES ORACIONS PASSIVES	
23.2.1. Les passives perifràstiques	19.2. LES PASSIVES PERIFRÀSTIQUES
23.2.1.1. Característiques sintàctiques i semàntiques	
23.2.1.2. Els participis passius sense auxiliar	
23.2.1.3. L'expressió de l'agent	
23.2.2. Construccions pròximes a la passiva perifràstica	
23.2.3. Les construccions amb un infinitiu de significat passiu	
23.3. LES CONSTRUCCIONS PRONOMINALS DE SUBJECTE INDEFINIT	19.3. LES PASSIVES PRONOMINALS I LES IMPERSONALS PRONOMINALS
23.3.1. Característiques sintàctiques i semàntiques	
23.3.2. Construccions pronominals amb valor genèric	
23.4. ALTRES ESTRATÈGIES D'INDEFINICIÓ DEL SUBJECTE	19.4. ALTRES ESTRATÈGIES D'INDEFINICIÓ DEL SUBJECTE
23.4.1. El subjecte el·líptic de tercera persona	
23.4.2. Ús del subjecte de segona persona	
23.4.3. Ús del subjecte de primera persona	

FIGURA 2. Comparació de l'índex de la GIEC i de la GEIEC. Les construccions passives, les impersonals i altres construccions amb subjecte indefinit

- c) *Simplificació terminològica*. S'ha fet una feina important de selecció i reducció terminològica i de sistematització de les definicions del text, que solen encapçalar cada apartat. S'han eliminat termes gramaticals molt especialitzats, s'ha reduït la sinonímia i s'han transformat o desterrinologitzat alguns termes.⁴ El treball terminològic ha donat lloc a diverses versions d'un glossari gramatical, com s'explica més endavant, que permet resoldre dubtes terminològics durant la lectura o independentment.
- d) *Simplificació de les marques normatives i descriptives*. S'ha dut a terme una revisió de les marques normatives i descriptives, que s'han reduït amb l'objectiu de mostrar la prioritització d'opcions d'una manera més directa i entenedora per al públic general, com s'explica amb detall més endavant. En la GBU el caràcter normatiu o descriptiu de les explicacions està marcat, a més, gràficament, amb icones específiques, que permeten identificar el tipus d'informació que es consulta.

En conjunt, les versions de la GIEC són molt més que un resum de continguts. Són adaptacions a usuaris menys experts i que consulten en línia. Les tasques d'adaptació s'han basat en la simplificació del contingut i l'estructura, però també, i sobretot, en l'addició d'instruments i elements gràfics i de disposició visual que faciliten la consulta en línia, així com en la simplificació i la sistematització d'elements essencials com ara les marques normatives i descriptives de la GIEC, riques i matissades i, per això, de vegades de difícil interpretació pràctica per al no expert.

LA GEIEC

La GEIEC és una versió de la GIEC pensada com a gramàtica en línia, és a dir, no és una gramàtica en paper digitalitzada, sinó una obra que es concep com a digital. S'organitza en tres blocs: fonètica i fonologia (capítols 1 a 3), morfologia (capítols 4 a 7) i sintaxi (capítols 8 a 32).

4. Sobre el treball terminològic, vegeu Cuenca (2019).

La plataforma inclou diferents components que afavoreixen la consulta i la navegació: sumari de capítol amb enllaços per apartat i subapartat desplegable a partir del títol d'apartat, quadres resum, glossari, paraules clau, cercador, remissions internes i remissions externes a la GIEC i a l'OIEC. A més, en el lateral dret hi ha enllaços que permeten anar endavant i endarrere en la gramàtica, desplegar el contingut del capítol i navegar als apartats equivalents de la GIEC i la GBU per tal d'ampliar o reduir el contingut. Vegem-ne un exemple.

La pantalla de l'apartat 32.2, sobre la negació, que apareix en la pàgina següent (figura 3), conté una presentació inicial del tema de l'apartat (la negació amb *no* i altres elements equivalents) i la definició del terme *activador negatiu*, que apareix marcat com a paraula clau (en blau) i que enllaça amb el glossari. La imatge mostra un altre terme del capítol, *negació oracional*. A la part de dalt hi ha tres paraules clau (*activador negatiu*, *negació expletiva*, *terme de polaritat negativa*) que es poden desplegar durant la lectura sense necessitat de canviar de pantalla. A continuació de l'explicació inicial, hi ha el quadre resum, que conté els tres activadors negatius (*no*, *sense*, *ni*), exemples il·lustratius i comentaris d'ús, que sintetitzen aspectes d'ús rellevants. La resta de l'apartat desenvolupa, per ordre, les tres columnes: els usos de l'adverbi *no* (com a negació oracional, com a negació de constituent i com a enunciat), els usos de la preposició *sense* i els usos de la conjunció *ni*. Observem en la imatge que hi ha remissions internes, marcades amb una fletxa (⇒, línia 2) i externes a la GIEC (superíndex, línia 1). Com hem dit, també es pot accedir a la GIEC i a la GBU a partir dels botons de la dreta, que permeten navegar entre les tres gramàtiques.

Els quadres (259) i les figures (30) són la columna vertebral de la GEIEC, atès que resumeixen i organitzen el contingut de cada apartat. Esquematitzen els fenòmens més representatius o freqüents que es descriuen en el text posterior, on s'afegeixen informacions sobre casos menys freqüents o d'ús més reduït. El signe (+) a la dreta de cada fila dels quadres ens duu directament a l'apartat on s'explica cada aspecte, com veiem en la figura 3. Quan l'explicació d'un aspecte es desenvolupa en un altre apartat, apareix un enllaç en forma

32. La negació

32.2. L'adverbi *no* i altres activadors negatius

activador negatiu: negació explètica terme de polaritat negativa

L'adverbi *no* és la marca de negació per excel·lència. Aquest adverbí sol aparèix això¹⁰. També pot precedir altres constituents sintàctics (*Ha perdut el mòbil no!; Mot o locució que només pot aparèixer en una pregunta o de rèplica (—Vols acompanyar-nos al mercat? —No). L'adverbí no té contextos negatius generats per un activador negatiu que impliquen una suspensió del valor de veritat (Hag de parlar amb ell a compte dos estats de coses, un de positiu i un de negatiu).*

A més de l'adverbi *no*, hi ha altres elements que atorguen un valor negatiu a un conjunt de la conjunció *ni* quan coordina oracions. Pel fet que són activadors negatius, que i de la conjunció *ni* quan coordina oracions. Pel fet que són activadors negatius, Els principals activadors negatius es classifiquen i exemplifiquen en el quadre 32.1.

QUADRE 32.1. Activadors negatius

Activador	Exemples / Comentaris d'ús
<i>no</i>	No ens agrada ballar. No tothom hi estava d'acord. Principal marca de negació. La negació pot ser oracional o de constituent.
-sense (que)	Va anar-se'n sense fer soroll. Ha fugit sense que el veiés ningú. Correlat negatiu de la preposició amb.
<i>ni</i>	Ni ell vol venir mai ni nosaltres el volem aquí. Equivalent a 'i no'. És activador negatiu només si coordina oracions.

xanyat de l'adverbi *pas*: *Mo ho sabia pas.*
Un enunciat en contextos de resposta a nomada negació explètica, és a dir, en *pas negatius*. Es tracta de sense o sense acional.

FIGURA 3. Components bàsics de la GEIEC (apartat 32.2)

de fletxa (⇒) que permet obrir-lo en una nova finestra si es vol ampliar la informació.

Entre els quadres, cal destacar els que contenen fitxers de so, com es mostra en la figura 4, de la pàgina següent.

Els quadres de sons inclouen una icona d'àudio (🔊) que dona accés a la reproducció d'un fitxer de so. En general, es tracta d'una finestra emergent amb la pronúncia dels exemples almenys en quatre grans parlars: central, baleàric, nord-occidental i valencià.⁵ Si algun fenomen és rellevant en un altre parlar o subparlar, també s'hi inclou. Els fitxers de so (1874) apareixen sobretot en els capítols de fonètica i en els d'entonació. A banda dels quadres, s'han incorporat fitxers de so en el cos del text en més de dos-cents passatges de la GEIEC, principalment en capítols de fonètica i d'entonació, i també de morfologia, quan dins del text apareixen explícitament referències a la pronúncia.

Cal remarcar que els enregistraments són il·lustratius de cada parlar, però no exhaustius, atesa la gran varietat geogràfica de les pronúncies, fins i tot dins d'un mateix parlar. S'hi exemplifiquen pronúncies pròpies dels registres formals de cada parlar, cosa que no implica que no hi haja altres pronúncies acceptables o pròpies dels registres formals. D'altra banda, l'adscripció geogràfica del fenomen no s'ha d'interpretar com a exclouent: un fenomen pot donar-se en altres parlars no exemplificats, però, en tot cas, no s'hi constaten d'una manera generalitzada.⁶

La GEIEC conté altres marques orientatives. Els passatges que contenen una informació normativa o rellevant des del punt de vista de l'ús es marquen situant una icona (🔗) al final del paràgraf. En ge-

5. Quant al septentrional i a l'alguerès, només s'inclouen les pronúncies corresponents a fenòmens relacionats específicament amb aquests parlars, generalment en el cos del text.

6. En la major part de casos, s'han enregistrat els exemples amb una veu femenina i una altra de masculina, que després alternen en els fitxers fets públics. Per a més informació sobre les característiques i l'obtenció dels fitxers de so (per exemple, la procedència exacta dels informants o els quadres que els inclouen), vegeu l'apartat 3.3 de la presentació de la GEIEC (https://geiec.iec.cat/docs/presentacio_GEIECact2_rev.pdf)

1.2.1. El vocalisme tònic

La major part del català fa servir un sistema de set vocals tòniques ([è], [é], [a], [ai], [aj], [oi], [ou], [u]), a les quals cal afegir la vocal neutra [ə], que en posició tònica és pròpia de la major part del balearic [oes (ə́)] [↗](#). El sistema vocàlic tònic del català es mostra en el quadre 1.2.

QUADRE 1.2. Vocalisme tònic:

So	Exemples
[i]	camí, desig, nit, península, veïns, vida ↗
[é]	Eix, època, hivern, mel, terra ↗
[e]	carreer, cent, herba, neu, premer, també ↗
[a]	canal, cap, forat, Perpinyà, ràdio ↗
[ɔ]	coll, èrgan, poble, repòs, tampoc ↗
[o]	cançó, llac, poma, senyor, Sàller ↗
[u]	màscia, nòvol, pur, Raül, segur, ungle ↗

En els parlars balearics, la vocal neutra tònica ([ə]) apareix, generalment, en paraules que es pronuncien a mots com ara abella, cablel, cadena, cava, fred, merèter, plè, què, sec [↗](#), o dels que contenen els sufixos les formes verbals amb accent en el radical (aireja, verdeja) [↗](#). Alguns mots com plè i vel tenen vocal neu i aquests casos són igualment acceptables les diferents pronuncies tradicionals, amb independència que que

En la tradició ortogràfica valenciana és habitual i acceptable l'ús de l'accent agut (é) en la majoria de casos en que la pronúncia propia dels parlars occidentals és tancada: admés (o admès), anglés (o anglès), café (o cafè), cinquè (o cinquè), conèixer (o conèixer), créiem (o créiem), otén (o otén), tébol (o tébol), véncer (o véncer) [é]. Es manté l'accent greu en alguns casos com ara en l'interrogatiu i el relatiu tònic: què, la conjunció perquè i en el topònim València.

FIGURA 4. Exemple de fixers de so en text en la GEIEC

neral, aquests paràgrafs contenen alguna etiqueta normativa (*no acceptable, s'evita, és preferible*), com explicarem més endavant.

Una altra característica de la GEIEC és el sistema de cerca. La cerca d'un aspecte gramatical es pot realitzar per diverses vies, entre les quals podem destacar les cerques per quadre i per glossari. Per exemple, si cerquem *article definit* en quadre (figura 5), ens apareixen els quadres que contenen aquest terme, tant en el títol com dins de quadre.

Si busquem el mateix terme en glossari (figura 6), obtenim tots aquells termes que l'inclouen: article baleàric, article definit, article neutre, exclamativa encoberta i interrogativa encoberta.

Aquesta mena de cerques permeten relacionar temes que a un lector o lector no expert li podrien semblar no relacionats i també permeten establir relacions conceptuals jerarquitzades, ben interessants per a l'ensenyament de la gramàtica.

LA GBU

La GBU és una versió reduïda de la GEIEC inicialment dissenyada per a la consulta en paper i amb un objectiu divulgador que la fa molt adequada per a l'ensenyament. El pas a la versió en línia, accessible a partir del juny de 2022 (gbu.iec.cat), ha estat fàcil, atès que prové d'una obra pensada en línia, la GEIEC.

La GBU inclou quaranta capítols breus agrupats en tres blocs: fonètica i fonologia (4 capítols), morfologia (4 capítols) i sintaxi (32 capítols). Hereta gran part dels quadres resum de la GEIEC (conté 170 quadres i 14 figures) i en redueix el contingut descriptiu als aspectes de context explicatiu mínim. La figura 7 mostra la part de contingut descriptiu de l'apartat 21.3, que inclou el quadre 21.4.

Cada apartat conté apartats descriptius amb definicions, quadres resum i explicacions generals, seguides d'un apartat de remarques normatives i d'ús. En la versió en paper, cada capítol acaba amb un glossari de capítol. La part descriptiva sol començar amb la definició d'un terme, seguida de l'explicació general que permet emmarcar i comprendre les remarques; sol incloure quadres de formes o quadres

Quadres amb la forma **article definit** (7 en total).

Quadres

Número	Títol	Apartat	Quadre
10.2	Construccions amb l' article definit el amb valor individualitzador	10.3.3. Valor individualitzador de l'article el i construccions equivalents	☺
8.1	Classes de noms	8.2. Característiques del nom i classes	☺
10.1	Classes d'article	10.2. Característiques de l'article i classes	☺
24.6	Principals subordinades de relatiu sense antecedent	24.3.4. Les subordinades de relatiu sense antecedent	☺
25.3	Construccions comparatives quantitatives	25.2.1. Les comparatives quantitatives	☺
12.2	Classes de numerals	12.3. Els numerals	☺
28.1	Forma de les expressions temporals	28.2. Les expressions temporals	☺

FIGURA 5. Resultats de la cerca en la GEIEC (*article definit*)

Glossari

Entrades del glossari amb la forma **article definit** (5 en total).

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z [Iniciar per capítols](#)

article balearic. Variant formal de l'article definit que presenta un radical amb **s**, en lloc del radical amb **l**, propi de l'article definit general.
 ↳ Acosta ses cadres a sa teulà
Apartat: 10.3.1

article definit. Article que permet interpretar el sintagma nominal que encapçalat com a informació coneguda o identificable unívocament.
 ↳ He consultat el doctor Puig
 ↳ He consultat l'especialista de què et vaig parlar
Apartat: 10.3

article neutre. Ús de la forma **lo** com a **article definit** amb valor individualitzador o ponderatiu.
Apartat: 10.3.3

exclamativa encoberta. Construcció en què un sintagma nominal amb **article definit** ocupa el lloc d'un sintagma que incloïu un element exclamatiu.
 ↳ Es llibres que ha llegit!
 ↳ No saps la ràbia que ens va fer el seu comportament
Apartat: 2.3.8

FIGURA 6. Cerca en el glossari de la GEIEC (*article definit*)

21. La preposició. Les preposicions lliures.

21.3. La preposició a encapçalant el complement directe

Com a norma general, el complement directe se situa immediatament després del verb i no apareix precedit de cap preposició. En certs contextos, però, la preposició a s'usa, opcionalment o obligatòriament, com a marca que ajuda a identificar el complement directe i a diferenciar-lo del subjecte.

Síntesi introductòria

	Amb la preposició a
Vols enganyar la seva germana?	Em vol enganyar a mi, però a tu també.
Sempre critica els companys.	Sempre critica (a) tothom.
Mi convidaran els seus veïns a la festa.	Als seus veïns no els convidaran a la festa.

L'ús opcional o obligatori de la preposició a depèn fonamentalment del tipus de complement directe, de la posició del subjecte i del complement directe, i del caràcter animat o inanimat de l'un o l'altre. Els principals usos de la preposició a davant de complement directe es mostren en el quadre 21.4.

Quadre 21.4. Principals usos de la preposició a davant de complement directe

Context	Exemples / Comentaris d'ús
Complement directe semblant a un subjecte	<p>Veï convidar (a) tothom.</p> <p>No conec (a) ningú de la seva família.</p> <p>Ve felicitar els concorrents als quals havien criticat abans.</p> <p>He conegut l'estudiant a qui ve felicitar el director l'altre dia (c). He conegut l'estudiant que ve felicitar el director).</p> <p>Substituirà a la megressa un metge acabat de graduar.</p> <p>Amb quantificadors referits a persones, en certes relacions i en algun context d'oposició entre el subjecte i el complement, la preposició és opcional.</p>
Alteració de l'ordre de constituents.	<p>He parlat amb la SIVA, a qui les conec / l'altre dia.</p> <p>Heu triat (a) qui no téve el millor currículum.</p> <p>A qui ha seleccionat el jurat?</p> <p>A qui has anet a contractar?</p> <p>A moltes persones les acumules sense avè previr!</p> <p>Als dos esportistes, a mont pants.</p> <p>Amb relatives amb antecedent animat, relatives sense antecedent, interrogatives i exclamatives, i davant de complement directe difós. La preposició és opcional amb relatives sense antecedent.</p>
Duplicació amb pronom tòpic	<p>No pucem de criticar-se a si mateix.</p> <p>Sempre ens carreguem els metges.</p> <p>El ven de tenir a ell / al seu administrador.</p> <p>L'estimeix com una mare al seu fill.</p> <p>El tractava igual que a un discoteig.</p> <p>—I qui castigarà? —A l'Albert.</p>
En construccions paral·leles	<p>En certs contextos i comparatives, i en respostes a interrogatives amb a qui.</p>

FIGURA 7. Exemple de quadre (GBU, apartat 21.3, quadre 21.4. Principals usos de la preposició a davant de complement directe)

resum, que sintetitzen i exemplifiquen el fenomen que s'hi tracta. La part de remarques normatives i d'ús inclou informacions molt sintètiques de caràcter pràctic i formulades com a unitats autònomes, sobre aspectes rellevants des del punt de vista de l'ús.

La principal novetat de la GBU és la presentació del contingut en remarques normatives i d'ús, formulades com a píndoles d'informació amb exemples. Les remarques s'identifiquen amb una icona que permet classificar-les en quatre tipus: normativa, descriptiva, de pronúncia i ortogràfica, com es mostra en la figura 8 de la pàgina següent.

En la figura 8 apareixen els quatre tipus de remarca, per ordre: fonètica, descriptiva, ortogràfica i normativa. El caràcter de la remarca queda indicat per la icona de l'esquerra.

Formalment, tots els exemples apareixen separats del text i es presenten de manera que la informació normativa o d'ús quedi destacada, com podem comprovar en la darrera remarca (remarca 4), en què les formes normatives (en la columna de *Si*) es contrasten amb les no normatives (columna *No*). Les remarques ortogràfiques (remarca 3) permeten la integració parcial del contingut de l'*Ortografia catalana* a través d'informacions que donen compte de les contrapartides ortogràfiques dels fenòmens gramaticals descrits.

L'índex de remarques permet tenir una llista de totes les remarques de cada capítol i, encara, filtrar-les segons la tipologia, un recurs d'una gran utilitat en l'ensenyament (figura 9). Per exemple, podem fer una lectura centrada només en les remarques normatives d'un tema concret.

Com hem apuntat, en la GBU l'accés a la informació té un suport important en el disseny de la maqueta, orientat a facilitar la consulta i la resolució de dubtes, mitjançant la utilització de recursos gràfics diversos. A banda de les remarques, destaquem la disposició dels exemples, que facilita la comprensió del fenomen i ajuda en l'ús didàctic de l'obra. La presentació dels casos com a parells mínims fa visible el contrast de solucions d'una manera més clara i entenedora. Aquest efecte és especialment rellevant en el cas de les informacions amb transcendència normativa, doblement marcades amb la icona corresponent. Els exemples en format de taula tenen l'encapçalament *Si/No* quan es comparen alternatives pròpies dels

Remarques normatives i d'ús

Q1 En els noms i els adjectius masculins amb el radical agut acabat gràficament en **-s**, el plural pot correspondre fonològicament a una essa sorda [s], amb la grafia **ss** entre vocals o **s** entre consonant i vocal, o bé a una essa sonora [z], sempre entre vocals, amb la grafia **s**.

[s]	barús - barussos, poró - porosos, intenció - intencions, país - països, rídic - rídicos, tros - trossos, curs - cursos, impuls - impulsos, acció - accions, espècie - espècies, potell - potells, potissenc - potissencs, risc - riscos, ros - rosos, feliç - feliços, intern - interns
[z]	abús - abusos, emplaçament - emplaçaments, pagès - pagesos, país - països, andalús - andalusos, curós - curiosos, entès - entesos, gris - grisos

Q2 En els noms i els adjectius que tenen un radical agut acabat gràficament en **-g** (pronunciat [ŋ]) o en els grups **-sc**, **-st**, **-xt** (pronunciat [ʃt]) i **-sp**, les formes de plural amb la vocal o són les més generals en factuallitat. Les formes tradicionals sense o mantenen una certa vitalitat en parlar mallorquí i més esporàdicament en altres parlars orientals, i també es poden trobar en els registres molt formals.

	Col·loquial	Singular	Plural en -os	Plural en -s
Nom		desig	desigs	desigs
		risc	riscos	riscos
		gest	gestos	gests
		teix	teixos	teixts
Adjectiu		rog	rojos	rojos
		emasc	emascos	emascos
		cresp	creposos	crepos

Q3 Entre els noms acabats en essa sorda [s] que es pronuncien igual en singular i en plural n'hi ha que no canvien la forma gràfica, però n'hi ha d'altres que incorporen la marca gràfica de plural **-s**; és el cas dels femenins acabats en **-ç** i dels mots acabats en **-x**.

- Sense variació gràfica: el globus - els globus, el dimars - els dimars
- Amb variació gràfica: la feiaç - les feiaçs, l'esforç - les esforços, l'indus - els indus

Q4 La tendència a diferenciar el singular del plural i l'analogia respecte de certs mots que admeten un plural en **-os** expliquen la formació de plurals de certs noms invariables. Aquests plurals no són acceptables.

SI	No
els lapís	els llapisos
els collors	els collorsos
els dibuix	els dibuixos

FIGURA 8. Tipus de remarques normatives i d'ús (GBU, apartat 5.6)

Índex de remarques

Número	Títol	Típus	Tots	Apartat	Remarca
38.1 R1	Manteniment o elisió de la preposició que marca la funció del relatiu quan l'antecedent fa la mateixa funció en l'oració principal	descriptiva		38.1. Les classes	38 - Les oracions subordinades de relatiu 19 - Els quantitius 20 - Els infinits 21 - La preposició. Les preposicions atones 22 - Les preposicions toniques 23 - L'adverbi 24 - La negació 25 - Les conjuncions i els connectors parenètics 26 - Les interjeccions 27 - El verb, el temps, l'aspecte i el mode 28 - Les perífrasis verbals 29 - La predicació verbal 30 - Les construccions copulatives i els predicatius 31 - Les passives, les impersonals i altres construccions amb subjecte indefinit 32 - Les formes verbals no finites: infinitiu, gerundi i participi 33 - Les expressions temporals i les aspectuals 34 - La modalitat oracional 35 - L'ordre dels constituents en l'oració: ordre bàsic i construccions marcades 36 - La coordinació 37 - Les oracions subordinades substantives 38 - Les oracions subordinades de relatiu
38.1 R2	Ús no acceptable de construccions en què la preposició que reggeix el relatiu es trasllada davant de l'antecedent	normativa		38.1. Les classes	
38.2 R1	Ús del relatiu compost: el <i>qui</i> davant de nom	descriptiva		38.2. Els M	
38.2 R2	Ús no acceptable de la seqüència <i>el que</i> precedida de preposició en substitució del relatiu compost <i>el qual</i>	normativa		38.2. Els M	
38.2 R3	Ús de les construccions en què el relatiu precedit de la preposició <i>de</i> funciona com a complement del nom dins la subordinada de relatiu	descriptiva		38.2. Els M	
38.3 R1	Delimitació entre comes de les relatives explicatives	ortogràfica		38.3. Les classes	
38.3 R2	Ús de l'infinitiu en relatives específiques	descriptiva		38.3. Les classes	
38.3 R3	Ús de l'infinitiu en relatives específiques en enunciats no oracionals	descriptiva		38.3. Les subordinades de relatiu amb antecedent	
38.4 R1	Ús de la preposició <i>o</i> davant del pronom <i>qui</i> amb subordinades de relatiu que funcionen com a complement directe	descriptiva		38.4. Les subordinades de relatiu sense antecedent	
38.4 R2	Ús de <i>que</i> en comptes de <i>qui</i> amb subordinades de relatiu sense antecedent en què el relatiu no se situa immediatament després del determinant	descriptiva		38.4. Les subordinades de relatiu sense antecedent	

FIGURA 9. Índex de remarques (GBU, remarques del capítol 28. Les oracions subordinades de relatiu)

registres formals amb alternatives no acceptables o que s'eviten en aquests registres.⁷

Sí	No
Com que <i>l'ascensor està espatllat, haurem de pujar a peu</i>	Com <i>l'ascensor està espatllat, haurem de pujar a peu</i>
Com que <i>no arribaves, me n'he anat</i>	Com <i>no arribaves, me n'he anat</i>

Quan es tracta d'opcions jerarquitzades, les columnes solen contraposar les solucions pròpies dels registres formals, que són les preferibles, a les dels registres informals, de caràcter menys general.

Registres informals	Registres formals
<i>He convidat ma mare, ton pare i ta tia</i>	<i>He convidat la meva/meua mare, el teu pare i la teva/teua tia</i>
<i>Portaran les flors tes nebodes i ses cosines</i>	<i>Portaran les flors les teves/teues nebodes i les seves/seues cosines</i>

En alguns casos, els encapçalaments de la taula són descriptius.

Construcció amb <i>el</i>	Construcció amb <i>el que</i> o <i>allò que</i>
<i>La política és l'art del possible</i>	<i>La política és l'art del que és possible</i>
<i>No veu ni el més obvi</i>	<i>No veu ni el que és més obvi</i>
<i>Farem tot el necessari</i>	<i>Farem tot el/allò que sigui necessari</i>

7. D'altra banda, els exemples contenen tot un seguit de marques i símbols que orienten en la interpretació de tota la informació addicional que inclouen. Vegeu la presentació de la GBU (<https://gbu.iec.cat/mes-gbu/presentacio>), apartat 6.3., quadre 3.

En conjunt, la GBU és el resultat d'una sèrie d'actuacions que impliquen simplificació informativa (tant conceptual com organitzativa), expositiva, terminològica i de presentació de les valoracions normatives, de manera que la redacció i l'exposició de continguts s'adapten al to d'un manual de consulta pràctic que permet al professorat d'organitzar les classes i a l'alumnat de fer consultes fàcils i ràpides.

EL(S) GLOSSARI(S): UNA EINA DIDÀCTICA IMPRESCINDIBLE

La terminologia és una de les bases de qualsevol disciplina i, doncs, pot convertir-se en un escull. Si no entenem certs termes, no podem comprendre algunes explicacions. Conèixer una disciplina, al capdavant, és conèixer els seus conceptes, què representen els termes i com es relacionen nocionalment.

Conscients d'aquest fet, en l'elaboració de la GEIEC, com hem esmentat abans, vam fer una selecció de termes, vam treballar-ne les definicions en text i vam confeccionar un glossari. Actualment, el glossari de termes gramaticals té tres formats.

El glossari de la GEIEC és una eina en línia que inclou 600 termes acompanyats de definició, exemples i enllaç a l'apartat on es defineixen (figura 10). Els termes apareixen també en text, dins de les explicacions, marcats en blau i enllaçats amb el glossari. Hi ha una selecció dels termes de cada capítol que apareix en cada pantalla a la part superior com a finestra desplegable sense necessitat de canviar de pantalla per a fer la consulta.

Per exemple, imaginem que estem consultant l'apartat del sintagma adjectival i llegim que els adjectius relacionals no admeten especificador ni complements (darrer paràgraf de la figura 11). Ens cal saber què és un adjectiu relacional, cosa que s'ha explicat abans. La paraula clau ens en dona la definició sense haver de buscar l'apartat en què es tracta aquest concepte ni anar al glossari, cosa que implica un canvi de finestra.

El glossari de la GBU és una versió reduïda del de la GEIEC (371 termes), atès que s'han eliminat termes especialitzats que no s'hi esmenten. Els termes apareixen destacats amb lletra en color blau la

gIEEC

Institut d'Estudis Catalans

GRAMÀTICA ABILANS · ACADÈMIA · CATALANS

Gramàtica essencial de la llengua catalana

Introducció ▾ Sumari ▾ Aparats ▾ Quàdres ▾ Figures ▾ Glossari ▾ Conjugació ▾

GLOSSARI ▾ COINCIDENT ▾

Cerca

Entrades del glossari amb la forma **activador negatiu** (2 en total).

Glossari

« a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z » [Glossari per capitols](#)

activador negatiu Mot que crea un context negatiu que permet la presència d'un terme de polaritat negativa.
 ▶ *Ha trobat el lloc sense cap problema*
Apartat: 32.2

terme de polaritat negativa Mot o locució que només pot aparèixer en contextos negatius generats per un **activador negatiu** o bé en contextos en què es tenen en compte dos estats de coses, un de positiu i un de negatiu.
 ▶ *No ens va rebre ningú*
 ▶ *Si vols res de mi, truca'm*
Apartat: 32.3

FIGURA 10. Glossari de la GEIEC (cerca del terme *activador negatiu*)

9. L'adjectiu i el sintagma adjectival

9.6. El sintagma adjectival

adjectiu adjectiu adverbial adjectiu qualificatiu adjectiu relacional epítet

Els adjectius formen un **sintagma adjectival** tots sols, com *content* en *Se'n va content*, o bé acompanyats de certs modificadors, com en *molt content de la feina*, en què l'adjectiu *content* apareix modificat per l'adverbi de grau *molt*, que funciona com un especificador, i el sintagma prepositional de la feina, que fa de complement. El quadre 9.2 recull els constituents principals del sintagma adjectival.

QUADRE 9.2. Constituents del sintagma adjectival

Especificador	Nucli (adjectiu)	Complement
—	<i>content</i>	—
<i>molt</i>	<i>contenta</i>	—
<i>poc</i>	<i>content</i>	<i>de la feina</i>
<i>molt / totalment / d'allò més / ben</i>	<i>útil</i>	<i>per al tractament de la malaltia</i>

a) Els especificadors de l'adjectiu el precedeixen i el quantifiquen (*ben bonic*, *molt més blanca*, *increïblement divertit*) o li aporten algun significat adverbial (una situació probablement irreversible, una decisió *obtotsament legal*). En la majoria de casos són adverbis que introdueixen diferències de grau d'un adjectiu qualificatiu. Formen part d'aquest grup tant els adverbis *quantitatius* (*molt*, *poc*, *gens*, *prou*, *ben*, *etc.*) com altres adverbis de grau (*totalment*, *completament*, *etc.*) o la locució *d'allò més*: *molt extot*, *molt poc atent*, *prou tranquil*, *bastant probable*, *ben simpàtica*, *completament arlequí*, *d'allò més interessant* (o també *interessant d'allò més*).

Els adjectius relacionals no admeten especificadors de grau ni complements, i poden ser especificats només alguns dels adverbials, sobretot els de manera, alguns dels modals i molt poc dels locatius (temporals o espacials) i aspectuals: una resposta [*poc dura / ben ràpida / molt dissortada*], una actuació *molt necessària*, una època *més propera*, una *quina massa freqüent*.

FIGURA 11. Termes i paraules clau en la GEIEC.

primera vegada que apareixen (en la figura 12, *sintagma nominal* i *nominalització*).

10. El nom i el sintagma nominal

10.4. El sintagma nominal

El **sintagma nominal** consta d'un nom que fa de nucli i, opcionalment, d'especificadors o complements, com mostra el quadre 10.2.

QUADRE 10.2. *Constituents del sintagma nominal*

Especificador	Nucli (nom)	Complement
<i>les / aquestes / les meves / dues / moltes / algunes / totes les</i>	<i>camises</i>	<i>noves / de cotó / de dormir / color taronja / descolorides</i>
—	<i>Lleida,</i>	<i>la ciutat del riu Segre</i>

a) El nucli del sintagma nominal sol correspondre a un nom, comú o propi, però també pot ser un infinitiu (§ 3.2.2). En alguns casos, el nom comú deriva d'un verb o d'un adjectiu; aquest procés es denomina **nominalització**.

Nom comú:

Hem visitat el monestir

La destrucció de les muralles per les tropes enemigues (equivalent a Les tropes enemigues destruïren les muralles)

La fidelitat a la causa (equivalent a Fidel a la causa)

Nom propi:

Hem visitat Poblet

Infinitiu nominal:

Qui paga el beure? ('la beguda')

FIGURA 12. Termes en el text de la GBU (versió en paper)

En la versió en paper, el glossari apareix a la fi de cada capítol i permet establir la relació amb la GEIEC, atès que en cada terme s'indica en quin apartat de la GEIEC es troba, de manera que es pugui ampliar la informació. En la versió en línia, hi ha un glossari general (figura 13) i també es manté la versió de glossari per capítols (figura 14), que pot ajudar molt a l'ensenyament de cada tema.

gbu

Institut d'Estudis Catalans

Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana

Introducció ▾ Índexs ▾ Aparats Remarques Quadres Glossari Conjugació ▾

Cerca

Entrades del glossari amb la forma **activador negatiu** (2 en total).

Glossari

« a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z »

activador negatiu Mot que crea un context negatiu que permet la presència d'un terme de polaritat negativa.
 ▶ *Ha trobat el lloc sense cap problema*
Apartat: 24.2
GEIEC: 32.2

terme de polaritat negativa Mot o locució que només pot aparèixer en contextos negatius generats per un **activador negatiu** o bé en contextos en què es tenen en compte dos estats de coses, un de positiu i un de negatiu.
Apartat: 24.3
GEIEC: 32.3

FIGURA 13. Glossari de la GBU

Glossari del capítol 24

activador negatiu Mot que crea un context negatiu que permet la presència d'un terme de polaritat negativa.

▶ *Ha trobat el lloc sense cap problema*

Apartat: 24.2

GEIEC: 32.2

negació expletiva Negació en què l'adverbi *no*, a vegades reforçat amb la partícula *pas*, s'usa sense aportar un veritable valor negatiu a la construcció.

▶ *Hem de preparar la maleta abans que no arribi el Carles*

▶ *És pitjor fer-li cas que no pas ignorar-lo*

Apartat: 24.5

GEIEC: 32.4

terme de polaritat negativa Mot o locució que només pot aparèixer en contextos negatius generats per un activador negatiu o bé en contextos en què es tenen en compte dos estats de coses, un de positiu i un de negatiu.

Apartat: 24.3

GEIEC: 32.3

FIGURA 14. Glossari per capítols de la GBU (capítol 24, La negació)

GLOSSARI DE TERMES GRAMATICALS

CiUT

CERCA PER: Entrada

IDIOMA: Català

MOT, FRAGMENT DE MOT O SINTAGMA A CERCAR

activador negatiu

Que contingui

INTRODUCCIÓ

ABREVIACIONS

EDICIÓ EN LÍNIA

AJUDA

1 de 1 (1 registres)

activador negatiu

activador negatiu m.

Mot que crea un context negatiu que permet la presència d'un terme de polaritat negativa.

Ha trobat el lloc sense cap problema

GEIEC: 32.1

V. t.: negació

es activador negatiu m., inductor de la negació m.

FIGURA 15. Glossari de termes gramaticals (cerca: activador)

A partir de les tasques fetes per als glossaris de les gramàtiques, l'equip de l'Essencial va iniciar la confecció d'una versió autònoma del glossari, més extensa i completa, que va donar lloc al *Glossari de termes gramaticals* (<https://cit.iec.cat/GTG>, 2020) (figura 15).⁸

Es tracta d'un recull terminològic en línia que conté 700 articles (593 lemes principals i 107 lemes secundaris o sinònims complementaris) d'ús freqüent corresponents a termes gramaticals dels camps de la fonètica, la morfologia i la sintaxi. La microestructura dels articles inclou definició, exemple i remissió a la GEIEC, però, a més, inclou informacions complementàries diverses: sinònims, termes relacionats conceptualment, termes amb què l'entrada manté relacions de complementarietat o contrast i els equivalents en castellà. La microestructura d'un article del GTG es mostra en la figura 16.

FIGURA 16. Microestructura dels articles del GTG

La cerca per defecte (per entrada, «que contingui») ens ofereix tots els termes que contenen un mot o una seqüència, com, per exemple, *demonstratiu* (figura 17).

Així, veiem que els demostratius poden ser determinants, adverbis o pronoms, cosa que podríem desconèixer, atès que, generalment, parlem de *demonstratius* i ens referim als determinants (i encara pensem que són adjectius, com els etiquetaven algunes gramàtiques tradicionals).

8. Per a una informació més detallada sobre el GTG i com es consulta, llegiu-ne la introducció (<https://cit.iec.cat/GTG/default.asp?opcio=1>)

**Institut
d'Estudis
Catalans**

CLOSSARI DE TERMES GRAMATICALS

**ESSENCIAL
GRAMÀTICA
de la llengua catalana**

CERCA PER:

IDIOMA:

MOT, FRAGMENT DE MOT O SINTAGMA A CERCAR:

EDICIÓ EN LÍNIA

BIBLIOGRAFIA

ABREVIACIONS

AJUDA

INTRODUCCIÓ

adverbi demostratiu

demostratiu

determinant demostratiu

pronome demostratiu

adverbi demostratiu m.
Adverbi de lloc que indica posició per referència a l'espai en què se situen l'emissor i el receptor de l'acte de parla.
Veniu aquí
GEIEC: 11.2a
16.4b
V. t.: *allí*
es adverbio demostrativo m.
demostratiu m.
Classe de paraules que expressen proximitat o llunyania de l'entitat designada respecte al lloc en què se situen l'emissor i el receptor de l'acte de parla o al moment en què es realitza l'acte de parla.
Nota: Pot ser un determinant, un pronom o un adverbí.
Aguarda aquesta cistella i aquella bossa
Aguarda això
No he tornat allí mai
GEIEC: 11.2
V. t.: *allí*
es demostrativo m.
determinant demostratiu m.
Determinant que designa el grau de proximitat en l'espai, el temps o el discurs de l'entitat designada pel nom al qual és referèix.
Aquesta jaqueta abriga molt
Aquella nit no vam anar al teatre
Em va proposar sopar junts, però això no és una bona idea
GEIEC: 11.2a
V. t.: *demostratiu, allí*
es determinante demostrativo m.
pronome demostratiu m.
Pronom que designa proximitat o llunyania d'una entitat inanimada o una situació respecte al lloc en què se situen l'emissor i el receptor de l'acte de parla o bé en el discurs.
Açò que fins a la mà és un tresor
Donem això
Què és allò?
Em va donar el seu mòbil / això és un gran gest
GEIEC: 11.2
V. t.: *allí*
es pronombre demostrativo m.

FIGURA 17. Cerca en GTG per entrada que contingui *demostratiu*

Es tracta d'una obra lexicogràfica autònoma, a diferència dels altres dos glossaris, que eren elements auxiliars i, doncs, quedaven restringits pel contingut de les gramàtiques (podia haver-hi termes que no hi aparegueren perquè no s'usen en aquelles gramàtiques). S'hi han incorporat noves entrades, tant de lemes principals com de lemes corresponents a sinònims complementaris, cosa que facilita la cerca quan el terme familiar per a l'usuari és diferent del que s'usa en l'obra. S'han incrementat substancialment els termes de caràcter general (per exemple, *enunciat*), que s'utilitzen en el text de la GEIEC però que no es tracten pròpiament en cap capítol, per la qual cosa quedaven fora dels criteris de selecció terminològica d'aquella obra. També s'han incrementat les informacions addicionals en forma de nota que segueix la definició.

Entre els aspectes del glossari que podem destacar des d'un punt de vista didàctic, alguns dels quals són compartits amb els glossaris auxiliars de les gramàtiques, hi ha la selecció dels descriptors i les informacions addicionals.

El descriptor té un valor especial per a la cerca en línia, atès que permet reconstruir les relacions conceptuals pròximes de cada terme.

Les informacions addicionals presentades com a *Nota* inclouen observacions de diferent mena. En la major part de casos, s'hi indiquen les classes que es poden diferenciar dins del concepte (hipònims). Altres notes incorporen definicions per extensió, de manera que el concepte queda doblement caracteritzat: per intensió (la paràfrasi) i per extensió (la nota).

Així, els diftongs es classifiquen en creixents o decreixents, com indica la nota. Aquests conceptes de nivell subordinat (*diftong creixent*, *diftong decreixent*) s'inclouen tot seguit en el glossari (figures 18 i 19).

Les notes contenen informació que és secundària respecte a la definició, però que pot ajudar a comprendre conceptes complexos, o bé permeten relacionar dos termes, com en el cas del terme *accent* com a concepte fonològic, que es relaciona i alhora es diferencia del terme *accent gràfic*, que en molts contextos també es denomina simplement *accent* (figura 20).

Els exemples tenen un paper molt important en l'obra, atès que complementen la definició de manera sistemàtica. En el cas que aquesta

diftong m.

Grup fònic format per una vocal i una semivocal ([j] o [w]) pronunciades dins una mateixa sil·laba.
Nota: Pot ser creixent o decreixent.

re.ial, de.uen

ai.re, nau

GEIEC: [1.4.1](#)

Ant.: [hiat](#)

V. t.: [trifong](#)

es diptongo m.

FIGURA 18. *Glossari de termes gramaticals* (cerca: *diftong*)

diftong creixent m.

Diftong en què una semivocal ([j] o [w]) precedeix la vocal que fa de nucli sil·làbic.

re.ial, de.uen

GEIEC: [1.4.1](#)

Ant.: [diftong decreixent](#)

es diptongo creciente m.

diftong decreixent m.

Diftong en què una semivocal ([j] o [w]) segueix la vocal que fa de nucli sil·làbic.

ai.re, nau

GEIEC: [1.4.1](#)

Ant.: [diftong creixent](#)

es diptongo decreciente m.

FIGURA 19. *Glossari de termes gramaticals*
 (cerca: *diftong creixent / diftong decreixent*)

accent m.

Propietat suprasegmental que incideix sobre tota una sil·laba i es manifesta a través d'un increment de la intensitat, el to i la durada.

Nota: Segons l'abast, pot ser de mot o de frase; segons la prominència, pot ser primari o secundari. L'accent gràfic el pot representar en l'escrit.

casa, dèbil, increïble

GEIEC: [3.2](#)

Sin.: accent fonètic, accent prosòdic

es acento m., acento prosódico m., acento de intensidad m.

FIGURA 20. *Glossari de termes gramaticals* (cerca: *accent*)

incloga diferents tipus, els exemples mostren la diversa casuística en el mateix ordre d'aparició en la definició.

La remissió a l'apartat de la GEIEC en què es defineix el concepte permet ampliar la informació, de manera que es dona accés a una caracterització enciclopèdica de cadascuna de les entrades corresponents a lemes principals.

Els termes sovint estableixen relacions paradigmàtiques no sempre predictibles a partir de la denominació o de la definició. Així, amb una ordenació alfabètica no és fàcil que una persona pugui arribar a deduir que el complementari de *singularia tantum* és *pluralia tantum*, i viceversa (figura 21).

singularia tantum m.

Nom usat habitualment en singular perquè el seu significat implica singularitat.

àlgebra, fam, gent

GEIEC: [4.5.2b](#)

Ant.: [pluralia tantum](#)

es singularia tantum m., singular inherente m.

pluralia tantum m.

Nom que només té forma de plural encara que semànticament es pugui referir a una única entitat.

unes ulleres - dues ulleres

GEIEC: [4.5.2a](#)

Ant.: [singularia tantum](#)

es pluralia tantum m., plural inherente m.

FIGURA 21. *Glossari de termes gramaticals*
(cerca: *singularia tantum* / *pluralia tantum*)

Per a facilitar l'establiment d'aquestes relacions conceptuals, en el camp *Ant.* s'inclouen conceptes que manifesten una relació de complementarietat amb el que designa el lema.

Una altra informació rellevant per a poder donar compte de relacions nocionals entre termes és la referida a conceptes relacionats d'una manera més general o indirecta que en els casos de sinonímia o de complementarietat. Fixem-nos en l'exemple de *vocal* i la relació

que manté amb el concepte *semivocal* (figura 22). El terme *vocal* té com a complementari *consonant* (un so és, necessàriament, vocàlic o consonàntic) i es relaciona amb el terme *semivocal* («Consonant sonant que s'articula en la mateixa zona que les vocals [i] o [u] amb un grau de tancament més pronunciat»). Com que hi ha qui parla d'aquests sons com a *semiconsonants*, l'entrada *semivocal* inclou aquest terme com a sinònim.

vocal f.
 So que es produeix sense cap constricció i amb vibració de les cordes vocals.
 [a]: *cap*
 [ə]: *em*
 [ɛ]: *cel*
 [e]: *sé*
 [i]: *pi*
 [o]: *vós*
 [ɔ]: *to*
 [u]: *tu*
 GEIEC: [1.2](#)
 Ant.: [consonant](#)
 V. t.: [semivocal](#)
 es **vocal f.**

FIGURA 22. *Glossari de termes gramaticals* (cerca: *vocal*)

Per a la realització d'aquest glossari i, en especial, per a l'establiment de les equivalències al castellà, s'ha consultat el *Glosario de términos gramaticales* de la RAE (2019). En el cas de denominacions principals, a més de l'equivalent directe, que apareix en primer lloc, s'hi inclouen altres sinònims, si s'escau (figura 23).

bategant f.
 Consonant ròtica que s'articula amb un moviment ràpid de l'àpex de la llengua amb la zona alveolar que es manifesta en un sol batec.
 [r] *careta, mira*
 GEIEC: [2.2.3c](#)
 Sin.: [consonant bategant](#)
 Ant.: [vibrant](#)
 es **percussiva f., consonante percussiva f., vibrante simple f.**

FIGURA 23. *Glossari de termes gramaticals* (cerca: *bategant*)

El fet de contenir els equivalents principals en castellà ajuda a un ensenyament integrat de les dues llengües: es poden seleccionar els termes més propers o, en cas que la tradició fixe termes diferents en les dues llengües, se'n pot establir fàcilment la correspondència.

COM INTERPRETEM I APLIQUEM DIDÀCTICAMENT EL CONTINGUT DE LES GRAMÀTIQUES

Les gramàtiques de l'IEC adopten un enfocament molt diferent de les gramàtiques tradicionals, de la denominada gramàtica normativa. Es tracta d'un enfocament modern que cal entendre bé per a saber-lo traslladar a l'aula. Són gramàtiques descriptives i normatives alhora. S'hi descriuen els usos i només quan cal prescripció hi ha una valoració i una jerarquització. Això implica que les dicotomies normatiu/no normatiu, correcte/incorrecte no s'apliquen bé a aquestes gramàtiques, que es basen en el criteri d'adequació als diversos registres.

Així, un ús no és «no normatiu» o «incorrecte», sinó «no adequat» als registres formals o no acceptable en cap registre, perquè és el resultat d'una interferència, com, per exemple, l'article neutre *lo*. Per tant, cal que tinguem clars diversos conceptes: quins són els registres que diferencien les gramàtiques, quines són les marques valoratives i com interactua descripció i normativa amb la variació geogràfica.

Registres. La descripció i la proposta normativa se centren sobretot en els usos formals propis de tots o de la majoria de parlars, però no s'hi circumscriuen. Cal tenir en compte que, a banda dels usos formals (el que tradicionalment s'ha identificat amb llengua literària, en temps de Fabra, o amb el registre o llengua estàndard), hi ha usos molt formals, d'una banda, i usos informals o propis de situacions comunicatives concretes. Els registres diferenciats es defineixen així:

- Els registres formals s'associen amb un text planificat, en què la relació entre els interlocutors no és propera, i que és relativament poc marcat des del punt de vista dialectal. Constitueixen els registres neutres o no marcats en la descripció gramatical.

- Els registres molt formals es caracteritzen per un grau de planificació molt alta i una relació distant i ritualitzada entre interlocutors, i es relacionen sobretot amb temàtiques especialitzades.
- Els registres informals es caracteritzen per un grau de planificació baix i una relació propera entre els interlocutors. Són més marcats des del punt de vista dialectal, especialment en el canal oral. Dins dels registres informals, es diferencia la parla espontània (o ús espontani) per a caracteritzar usos informals orals.

Per tant, quan un fenomen no abasta tots els usos de la llengua, en la gramàtica s'indica si és propi dels registres formals, dels molt formals o dels informals. Per exemple, l'ús de la passiva pronominal (*S'han repartit les fotocòpies*) és general a tots els registres, mentre que la passiva perifràstica (*Les fotocòpies han estat repartides*) és pròpia dels registres molt formals i, doncs, no seria adequada en situacions en què la formalitat és mitjana o baixa. L'ús de *hom* (*Hom ha repartit les fotocòpies*) queda restringit a usos molt formals i en certs exemples pot sonar forçat, de manera que, tot i ser «correcte» pot ser molt poc adequat. Finalment, l'ús d'una segona persona genèrica (*Si reparteixes les fotocòpies i ningú les mira, no és possible fer la classe*) rebaixa el nivell de formalitat del text.

La figura 24, que apareix en el full següent, mostra les indicacions de registre que acabem d'explicar integrades com a comentaris d'ús del quadre 31.1 de la GBU.

Per tant, el fet d'assignar un fenomen a un registre o a un altre no té una relació directa amb la genuïtat o l'extensió que té, sinó que remet a les possibilitats d'ús i l'adequació funcional. Les noves gramàtiques defugen els plantejaments binaris i axiològics, i consideren que, en general, hi ha més d'una opció viable, que pot ser més o menys adequada a una situació comunicativa. En el cas d'usos no generals o marcats, les gramàtiques n'orienten la tria i especialment la possibilitat d'ús o les alternatives en els registres formals.

Marques normatives i descriptives. En la GEIEC i la GBU s'ha fet un esforç addicional de simplificació i les marques normatives bàsiques s'han reduït a tres: *no és acceptable*, *s'evita* i *és preferible*.

QUADRE 31.1. Tipus de construccions passives, impersonals i de subjecte indefinit

Tipus de construcció	Tret característic	Exemples / Comentaris d'ús
Passiva perifràstica	auxiliar ser + participi passat	Els guardonats seran homenatjats públicament El quadre va ser robat per una banda organitzada Amb verbs transitius. L'aparcí de l'agent és opcional i adopta la forma de sintagma preposicional introduït per la preposició per. Pròpia dels registres formals. La notícia es va publicar diumenge Enguany s'han editat dos nous volums del diccionari Amb verbs transitius. Habitual en tots els registres. En aquella zona es juga molt a bitlles Si s'arriba tard, ja no es pot entrar al concert A 20 anys ja no s'està en l'adolescència Amb verbs intransitius, inacusatius o copulatius. De vegades, (un) hom s'ha d'aturar a pensar Hi ha dies que un/una ja no sap què posar-se La gent no pensa en el futur del planeta Hi ha qui no hauria de conduir N'hi ha que no haurien de conduir L'ús de hom és propi dels registres molt formals. Ø Han abaixat el preu del gas Quan Ø no tens diners, tot són problemes Si Ø tenim el cabell llis, Ø el volem tenir arrissat
Passiva pronominal	pronom es	
Impersonal pronominal	pronom es	
Construcció amb subjecte explícit indefinit	(un) hom un, una la gent hi ha qui n'hi ha que	
Impersonal amb subjecte elíptic	subjecte elíptic d'interpretació indefinida	El subjecte elíptic pot correspondre a una tercera persona del plural, a una segona persona (generalment en singular) o a una primera persona del plural.

FIGURA 24. Comentaris d'ús en quadre amb marques de registre

- Es marca com a *no acceptable* una opció que s'exclou perquè es considera no adequada en els registres formals, sovint perquè és fruit d'influències foranes.
- Es diu que *s'evita* una opció que no s'usa en els registres formals i, doncs, en queda exclosa, d'acord amb la tradició normativa.
- La marca (*és*) *preferible* jerarquitzava dues o més opcions segons el grau d'adequació en els registres formals.

Vegem l'ús d'algunes d'aquestes marques i la manera de representar-les, en la figura 25, corresponent a les combinacions pronominals.

La remarca 3 és descriptiva, tot i que fa referència al contrast entre registres formals i informals. Les remarques 4 i 5 es refereixen a fenòmens que s'eviten en els registres formals. La remarca 6, finalment, marca preferència d'una combinació (*la hi*) respecte d'una altra (*l'hi*). Observem que el format dels exemples varia en funció de la descripció i de les marques normatives utilitzades, tant si són exemples en línia com si són en taula. Per tant, la icona i la disposició de l'exemple ajuda a la interpretació valorativa del fenomen descrit.

En alguns casos s'indica explícitament que una opció és *acceptable*, en general o en alguns parlars, o que és *pròpia* de registres concrets (formal, molt formal o informal), de la llengua parlada o l'escrita, d'àmbits específics, com els llenguatges d'especialitat o el llenguatge periodístic, o de certs parlars.

Al costat de les marques normatives, n'hi ha de descriptives, com ara *s'usa* o *s'empra*, amb què es constata l'ús; *és habitual*, que remet a la freqüència, i *tradicionalment* o *s'estén l'ús*, amb què es dona compte de tendències de canvi en els registres formals.

Variació geogràfica. La variació quant a registre, com ja hem vist amb alguns exemples, s'entremescla amb la variació geogràfica. La idea que hi ha un estàndard únic i monolític, per més polimòrfic que siga, fa temps que s'ha superat. L'estàndard té variació geogràfica i hi ha diverses possibilitats considerades pròpies dels registres formals en cada territori, sense que això implique cap mena de contradicció o excepcionalitat. Tan estàndard és *seva* com *seua*, o les variants verbals *canto*, *cante*, *cant* i *canti*. Simplement, cada variant és adequada en un context geo-

3 En les combinacions del pronom de datiu plural els amb els pronoms d'acusatiu *el, la*, els i les i amb el pronom *ho*, en els registres formals s'utilitzen les formes tradicionals, amb el pronom de datiu (*els* o les variants *-los* i *'ls*) anteposat als altres pronoms:

- Els el donaré (*el*, el regal, als teus amics)
- Podríem donar-*los*-*la* (*la* cartera, als teus germans)
- Porta'*ls*-*els* (*els* llibres, als teus amics)
- Els les donaré (*les* pomes, als teus avis)
- Volem donar-*los*-*ho* (*això*, als teus veïns)

4 En els registres formals, s'evita la seqüència els *n'hi* (i *-los-n'hi* o *'ls-n'hi*, segons el context), amb el pronom en generalment intercalat, que es dona en els parlars tradicionals, que empen la variant de datiu singular *hi* (tots excepte el valencià):

Registres formals	Registres informals
Els en donaré, de pastís, als teus germans	Els <i>n'hi</i> donaré, de pastís, als teus germans
Els en portaré	Els <i>n'hi</i> portaré
Porta' <i>ls</i> -en	Porta' <i>ls</i> - <i>n'hi</i>

5 En els parlars orientals, en els registres informals, s'usa la combinació els *hi* en lloc del pronom de datiu plural *els*. Aquest ús s'estia estenent als parlars nord-occidentals, en què tradicionalment no s'utilitza. Aquesta forma de datiu plural (*els hi*) s'evita en els registres formals.

Sí	No
Als pares no els hem dit res	Als pares no els hi hem dit res
Els trucaré perquè vinguin, als teus germans	Els hi trucaré perquè vinguin, als teus germans
Quan elles vindran, els agraïrem la visita	Quan elles vindran, els hi agraïrem la visita

6 En els registres formals, és preferible mantenir la combinació *la hi*, tot i que oràlment és habitual l'elisió de *la* a del pronom femení.

- Al concert no la hi vaig trobar (preferible a *Al* concert no *'hi* vaig trobar)
- La sal ja la hi he posat (preferible a *La* sal ja *'hi* he posat)

FIGURA 25. Marques normatives i descriptives en les remarques de la GBU (apartat 16.4)

gràfic concret i en coherència amb altres variants pròpies d'un parlar (figura 26).

REMARCA 6.2 R1

1 Les marques de persona i nombre presenten una forta regularitat, excepte en la primera persona del singular del present d'indicatiu, que mostra diferències entre parlars.

Conjugació	Central i nord-occidental	Major part del valencià	Balearic i alguerès	Septentrional
Primera	<i>canto</i>	<i>cante</i>	<i>cant</i>	<i>canti</i>
Segona	<i>bat</i> <i>temo</i>	<i>bat</i> <i>tem</i>	<i>bat</i> <i>tem</i>	<i>bati</i> <i>temí</i>
Tercera	<i>dormo</i> <i>serveixo</i>	<i>dorm</i> <i>servisc</i>	<i>dorm</i> <i>servesc</i>	<i>dormí</i> <i>serveixí</i>

FIGURA 26. Variació geogràfica (morfologia verbal)

Un cas de variació geogràfica que s'ha comentat a bastament és el de l'expressió de les hores. En l'apartat 33.2, després d'explicar els diferents sistemes d'expressió de les hores (sistema de campanar, de rellotge i internacional), una remarca normativa en concreta l'aplicació (figura 27).

REMARCA 33.2 R1

1 Les fraccions horàries s'expressen en la major part del català central i nord-occidental amb el sistema de campanar, que és específic de la llengua catalana. En la resta del domini lingüístic, és d'ús general el sistema de rellotge. Tots dos sistemes són acceptables en els parlars en què són propis.

	Sistema de campanar	Sistema de rellotge
5:15 / 17:15	<i>un quart de sis</i>	<i>les cinc i quart</i>
5:20 / 17:20	<i>un quart i cinc (minuts) de sis</i>	<i>les cinc i vint (minuts)</i>
5:25 / 17:25	<i>un quart i deu (minuts) de sis</i>	<i>les cinc i vint-i-cinc (minuts)</i>
5:45 / 17:45	<i>tres quarts de sis</i>	<i>les sis menys quart</i>

FIGURA 27. Variació geogràfica (expressió de les hores)

Com indica la remarca anterior, la manera de dir els quarts varia en els parlars catalans. La major part del català central i nord-occidental utilitza el sistema de campanar, que és específic del català, mentre que el valencià, el tortosí i els parlars balears, en general, usen el sistema de rellotge. Tots dos sistemes són correctes, però caldrà usar l'un o l'altre segons el nostre parlar. Dit altrament, l'ús del sistema de rellotge per part d'una valenciana és adequat i esperable, mentre que no és adequat (no és coherent dialectalment) que l'use un parlant del Baix

Llobregat o del Segrià, per exemple, que haurà d'usar el sistema de campanar.

Així doncs, es consideren adequats en els registres formals dels parlars respectius els trets més consolidats i prestigiosos, sobretot si són compartits per diverses àrees dialectals. En canvi, se solen associar amb els registres informals els de menor extensió territorial, que poden ser considerats poc o gens adequats en els registres formals.

CONCLUSIÓ: QUINA GRAMÀTICA S'HA DE CONSULTAR?

Actualment, tenim diverses eines de consulta normativa en paper i en línia, cosa que obre noves possibilitats per a docents i per a estudiants. Alhora això planteja una qüestió pràctica: quina gramàtica consultar? Per als docents o els estudiants universitaris pot ser útil consultar les tres gramàtiques segons el grau d'aprofundiment que es necessita. El sistema actual també permet començar per una versió i anar a versions més simples o més completes en cas que calga. La incorporació de botons laterals que permeten canviar de gramàtica ràpidament facilita aquesta possibilitat de navegació entre gramàtiques. Quant als estudiants, la GBU és la versió més adequada, tot i que puntualment pot ser interessant que consulten (i així coneguen) les altres versions, sobretot la GEIEC. Els glossaris són un bon suport per a la docència i per al desenvolupament de la competència metalingüística que preveu el currículum de secundària i de batxillerat. Les obres contenen molts recursos profitables didàcticament, com hem explicat. Cal usar-les i veure les possibilitat que ofereixen a cada perfil d'usuari.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CUENCA (2020): Maria Josep Cuenca, «La Gramàtica essencial de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans: característiques i aportacions», *Llengua & Literatura*, núm. 30, ps. 51-84. En línia: <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000286/00000046.pdf>
- CUENCA (2019): Maria Josep Cuenca, «La terminologia gramatical: de la Gramàtica de la llengua catalana a la Gramàtica essencial de la llengua cata-

- lana*», dins: Feliu, Judit; Trias, Mireia (ed.), *Gramàtica, esport i terminologia*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, ps. 91-112.
- CUENCA (2022): Maria Josep Cuenca, «La implementació de les gramàtiques *Essencial i Bàsica* de l'IEC», *Llengua & Literatura*, núm. 32, ps. 198-203. En línia: <https://raco.cat/index.php/LlenguaLiteratura/article/view/399456/492710>
- GBU = *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2019. En línia: <https://gbu.iec.cat>, 2022.
- GEIEC = *Gramàtica essencial de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018. En línia: <https://geiec.iec.cat>.
- GIEC = *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2016. En línia: <https://giec.iec.cat>, 2022.
- GTG = *Glossari de termes gramaticals*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2020. En línia: <https://cit.iec.cat/GTG>.
- IEC, SECCIÓ FILOLÒGICA (1999a). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. 1, Fonètica*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. En línia: <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000039/00000072.pdf>
- IEC, SECCIÓ FILOLÒGICA (1999b). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. 2, Morfologia*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. En línia: <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000039/00000073.pdf>
- OIEC = *Ortografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2016. En línia: <https://oiec.iec.cat>, 2022.
- PÉREZ SALDANYA i RIGAU (2018): Manuel Pérez Saldanya i Gemma Rigau, «La gramàtica de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans», *Llengua & Literatura*, núm. 28, ps. 223-246. En línia: <https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000257/00000011.pdf>
- RAFANELL (2020a): August Rafanell, «The language reform, the Institut d'Estudis Catalans and the work of Pompeu Fabra», dins: Argenter Giralt, J.A.; Lüdtke, J. (ed.), *Manual of Catalan Linguistics*, Berlín: De Gruyter, ps. 517-43.
- RAFANELL (2020b): August Rafanell, «From Pompeu Fabra to the present day: Language change, hindrance to corpus and status planning», dins: Argenter Giralt, J.A.; Lüdtke, J. (ed.), *Manual of Catalan Linguistics*, Berlín: De Gruyter, ps. 545-60.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA; ASOCIACIÓN DE ACADEMIAS DE LA LENGUA ESPAÑOLA (2019). *Glosario de términos gramaticales*, Madrid: Real Academia Española; Asociación de Academias de la Lengua Española; Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca.